

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΝΟΥ

Βασικά προβλήματα που πρέπει να διερευνηθούν

1. Το πρόβλημα του καθορισμού της έννοιας του “όντος με νού” ή “με νοητικότητα”. Ποιές συνθήκες πρέπει να πληροί ένα όν ώστε να του αποδώσουμε νοητικότητα ή νου;
2. Τα προβλήματα που αφορούν ειδικές νοητικές ιδιότητες ή είδη νοητικών καταστάσεων και είδη νοητικών συμβάντων καθώς και οι μεταξύ τους σχέσεις.
3. Η σχέση ανάμεσα στις νοητικές και τις φυσικές ιδιότητες. (Το πρόβλημα νου-σώματος). Παρότι το νοητικό δείχνει να είναι τόσο πολύ διαφορετικό από το φυσικό, αυτά τα δύο δείχνουν να σχετίζονται στενά μεταξύ τους. Θα ήταν άραγε συνεπές να υποθέσουμε ότι οι νοητικές καταστάσεις είναι απλώς και μόνο φυσικές διαδικασίες του εγκεφάλου;

Το κεντρικό ζήτημα της έρευνάς μας είναι να εξηγηθεί η θέση του νού σε έναν κόσμο που είναι ουσιαδώς φυσικός.

Επιγένεση, εξάρτηση και στοιχειώδης φυσικαλισμός

Υποθέστε ότι υπάρχει μια συσκευή “τηλεμεταφοράς σωμάτων”, που λειτουργεί ως εξής: Μπαίνετε μέσα σε έναν θάλαμο και ένας σαρωτής καταγράφει με κάθε λεπτομέρεια τον τρόπο που είναι κατασκευασμένο το σώμα σας. Στη συνέχεια το σώμα σας αποσυντίθεται και οι πληροφορίες του σωματότυπού σας αποστέλλονται σε έναν διαφορετικό τόπο, όπου και με βάση τις πληροφορίες αυτές και με υλικά που υπάρχουν στον τόπο αυτό ανασυναρμολογείται ένα σώμα ακριβώς σαν το δικό σας. Κάποιος που δείχνει όπως ακριβώς εσείς βγαίνει από το θαλαμίσκο που βρίσκεται εκεί και αρχίζει να κάνει τα πράγματα που κάνατε εσείς.

Εξ’ ορισμού εσείς και το ομοίωμά σας έχετε ακριβώς τις ίδιες φυσικές ιδιότητες, και το βασικό ερώτημα είναι αν αυτό είναι και ένα ψυχολογικό αντίγραφο σας. Θα ταυτίζεται ως προς τις νοητικές καταστάσεις με εσάς; Θα είναι τόσο έξυπνος και πνευματώδης όπως εσείς; Θα μοιράζεται τις προτιμήσεις σας και τις απέχθειές σας στο φαγητό και στη μουσική; Θα συμπεριφέρεται όπως εσείς όταν θυμώνει;

Αν η απάντησή σας στα παραπάνω ερωτήματα είναι καταφατική τότε αποδέχεστε σιωπηλά την ακόλουθη “αρχή της επιγένεσης”:

[Επιγένεση νου-σώματος] Το νοητικό επιγίνεται του φυσικού ως προς το ότι οποιαδήποτε δύο πράγματα (αντικείμενα, συμβάντα, οργανισμοί, άτομα κ.ά.) τα οποία έχουν ίδιες όλες τις φυσικές ιδιότητες, δεν είναι δυνατόν να διαφέρουν ως προς τις νοητικές ιδιότητες. Δηλαδή, η φυσική μη διακρισιμότητα συνεπάγεται ψυχολογική μη διακρισιμότητα.

Η παραπάνω αρχή έχει τη μορφή μιας συνεπαγωγής. Συγκεκριμένα λέει ότι

Φυσική ταύτιση δύο πραγμάτων ⇒ Ψυχολογική ταύτιση των δυο πραγμάτων.

Η αρχή δεν ισχυρίζεται τίποτε για την αντίστροφη συνεπαγωγή. Θα μπορούσε δηλαδή ένα πλάσμα με τελείως διαφορετική βιοχημική σύσταση απο τη δική μας να έχει την ίδια ψυχολογία με τη δική μας. (Η αντίστροφη συνεπαγωγή δηλαδή είναι γενικά ψευδής).

Με αντιθετοαντιστροφή προκύπτει και η ισοδύναμη συνεπαγωγή:

Διαφορετική ψυχολογία δυο όντων⇒ Φυσική διαφοροποίηση των όντων.

Μια ενδιαφέρουσα συνέπεια της αρχής επιγένεσης νου-σώματος: Υπάρχει το πολύ μία καρτεσιανή ψυχή!

απόδειξη

Ας υποθέσουμε ότι υπάρχουν δυο τουλάχιστον καρτεσιανές ψυχές, δηλαδή δυο νοητικές υποστάσεις χωρίς καθόλου φυσικές ιδιότητες. Αφού οι ψυχές αυτές δεν έχουν καθόλου φυσικές ιδιότητες είναι αδύνατον αυτές να είναι φυσικώς διακρίσιμες. Απο την αρχή της επιγένεσης τότε προκύπτει ότι οι ψυχές θα ταυτίζονται και ψυχολογικά. Όμως μόνο μέσω ψυχολογικών διαφοροποιήσεων μπορεί να διαφοροποιούνται δύο καθαρά νοητικές υποστάσεις. Συνεπώς είναι αδύνατο να υπάρχουν πάνω απο δυο καρτεσιανές ψυχές.

Προφανώς κανένας υποστηρικτής του καρτεσιανού δόγματος δεν θα δεχότανε ότι δεν μπορεί να υπάρχουν περισσότερες απο μια ψυχές. Υπ' αυτή την έννοια **η αρχή της επιγένεσης δεν είναι συμβατή με τη θέση ότι ο νους είναι άυλη ψυχή ή υπόσταση.**

Από τη θέση της επιγένεσης δεν έπεται γενικά ότι δεν είναι δυνατόν αν υπάρχει κάτι που να έχει μόνο νοητικές ιδιότητες. Η ακόλουθη αρχή γενικά γίνεται αποδεκτή απο κάποιον που δέχεται την αρχή της επιγένεσης.

[Η αντι-καρτεσιανή αρχή] Δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν αμιγώς νοητικές οντότητες (για παράδειγμα καρτεσιανές ψυχές). Δηλαδή, τίποτε δεν μπορεί να έχει μια νοητική ιδιότητα δίχως να έχει κάποια φυσική ιδιότητα και δίχως, επομένως, να είναι φυσική οντότητα.

Πολλοί φιλόσοφοι θεωρούν ότι η αρχή της επιγένεσης εισάγει μια σχέση εξάρτησης ή καθορισμού ανάμεσα στο νοητικό και το φυσικό, με την έννοια ότι οι νοητικές ιδιότητες που έχει ένα συγκεκριμένο πράγμα εξαρτώνται ή καθορίζονται απο τις φυσικές του ιδιότητες. Δέχονται έτσι την παρακάτω αρχή:

[Εξάρτηση νού-σώματος] Οι νοητικές ιδιότητες που έχει ένα συγκεκριμένο πράγμα εξαρτώνται και καθορίζονται απο τις φυσικές του ιδιότητες. Δηλαδή, ο ψυχολογικός χαρακτήρας ενός πράγματος καθορίζεται πλήρως απο το φυσικό του χαρακτήρα.

Η παραπάνω θέση αφήνει ανοικτή τη δυνατότητα να εξηγηθεί το νοητικό με όρους του φυσικού. Έτσι μπορεί κάποιος να εξηγήσει το γεγονός ότι δυο οργανισμοί διαφέρουν ψυχολογικά επικαλούμενος τις σχετικές φυσικές-βιολογικές διαφορές τους. (Κάτι που συχνά γίνεται είτε στην καθημερινή ζωή είτε σε μια συστηματική ψυχολογική θεωρία.

Οι τρεις αρχές που παρουσιάστηκαν παραπάνω μπορούν να θεωρηθούν ότι ορίζουν έναν **στοιχειώδη φυσικαλισμό**, με την έννοια ότι αν κάποιος αποδέχεται τις θέσεις αυτές, μπορεί κάλλιστα να αποκαλεστεί **φυσικαλιστής**.

Ποικιλίες νοητικών φαινομένων

1. Νοητικά φαινόμενα που περιλαμβάνουν **αισθήματα (έχουν “φαινόμενες” ή “ποιοτικές” πλευρές - qualia)**: πόνος, κνησμός, γαργάλισμα, μετρίσθημα, θέαση ενός στογγυλλού πράσινου τμήματος, το άκουσμα του διαπεραστικού ήχου απο τα λάστιχα του αυτοκινήτου που φρενάρει, ναυτία κ.α.
2. (**προτασιακές στάσεις**) : Δηλαδή καταστάσεις που αποδίδονται σε κάποιο πρόσωπο ή οργανισμό με τη χρήση δευτερευουσών γλωσσικών προτάσεων του τύπου ότι... Για παράδειγμα, ο Βασίλης πιστεύει ότι το 3ο λύκειο είναι το καλύτερο λύκειο της Δράμας. Ο Γιώργος ελπίζει ότι το μάθημα του project θα διδαχτεί στη Γ' λυκείου, ενώ ο Κυριάκος και ο Κώστας φοβούνται ότι δεν θα διδαχτεί. Οι προτάσεις αποτελούν το “περιεχόμενο” των προτασιακών στάσεων. Έτσι το περιεχόμενο της ελπίδας του Γιώργου είναι η πρόταση ότι το μάθημα του project θα διδαχτεί στη Γ' λυκείου, ενώ το περιεχόμενο του φόβου του Κώστα είναι η πρόταση ότι το μάθημα του project δεν θα διδαχτεί στη Γ' λυκείου. Η πεποίθηση και η επιθυμία αποτελούν δυο πολύ βασικές προτασιακές στάσεις.
3. (**συναισθήματα και συγκινήσεις**): θυμός, χαρά, θλίψη, έξαρση, αμηχανία, τύψεις, μεταμέλεια, ζήλια. Συχνά τα συναισθήματα αποδίδονται με δευτερεύουσες προτάσεις, δηλαδή οι συναισθηματικές καταστάσεις ενδέχεται να είναι και προτασιακές στάσεις: για παράδειγμα, ο κ. Σαμαράς ενοχλήθηκε που αρκετοί δημοσιογράφοι ήταν επίμονοι στις ερωτήσεις τους για το ζήτημα των εξοπλισμών και ήταν ακόμη αμήχανος που έδειξε δημόσια την ενόχλησή του.
4. (**βουλητικές καταστάσεις**): πρόθεση, απόφαση, βούληση. (έχουν περιεχόμενο) Σχετίζονται με πράξεις.
5. (**ψυχολογικά**) στοιχεία χαρακτήρα και προσωπικότητας (ειλικρίνεια, εμμονή, ευφυΐα, εσωστρέφεια), συνήθειες και τάσεις (εργατικότητα, συνέπεια), διανοητικές ικανότητες, καλλιτεχνικό ταλέντο.